

ПРАВА ЛЮДИНИ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Павлютін Ю. М.

Метою дослідження є висвітлення інтерпретації загального концепту прав людини у діяльності Європейського суду з прав людини.

Визначено такі чинники необхідності пізнання практики Європейського суду з прав людини (у контексті сприйняття прав людини), як зобов'язання України дотримуватись вимог Ради Європи; розуміння національним законодавством практики Європейського суду з прав людини джерелом права в Україні; перетворення практики Європейського суду з прав людини на основу для розуміння змісту принципу верховенства права.

Відзначено, що увага вчених переважно зосереджується на інтерпретації Європейським судом з прав людини конкретних прав, закріплених у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а не на сприйнятті загального концепту прав людини.

Зазначено такі положення, що характеризують сприйняття Європейським судом з прав людини прав людини. В діяльності Європейського суду з прав людини чітко простежується розуміння прав людини як реальних вимог людини до держави. Права є не теоретичними чи ілюзорними, а практичними та ефективними. Для вітчизняної системи права й нині для реалізації прав людини вимагається наявність підзаконного нормативно-правового акта, який буде закріплювати механізм реалізації конкретного права людини.

З'ясовуючи зміст статті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Європейський суд з прав людини застосовує автономне та динамічне тлумачення. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод розглядається як живий інструмент, який тлумачиться у зв'язку із сучасністю. Наголошено на тому, що доволі показово тут є інтерпретація Європейським судом з прав людини ст. 8 Конвенції, яка закріплює право на приватність.

Європейський суд з прав людини, розглядаючи заяву про порушення державою - учасницею Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод людини, не обмежується формальними положеннями Конвенції та посиланням на них, а використовує трискладовий тест. Права людини можуть бути обмежені лише за наявності таких підстав, як законність; легітимна мета; необхідність такого обмеження у демократичному суспільстві (передбачає з'ясування пропорційності вжитих державою заходів).

Ключові слова: Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, концепт прав людини, обмеження прав людини, Рада Європи, реальність прав, трискладовий тест.

Pavliutin Yu. M. Human rights in the European Court of Human Rights' activities

The aim of the study is to elucidate the general concept of human rights interpretation in the European Court of Human Rights' activities.

The following factors as the need to know the European Court of Human Rights practice (in the context of human rights perception) are identified: Ukraine must comply with the requirements of the Council of Europe; the European Court of Human Rights' practice is recognized by national law as a source of law in Ukraine; and, thirdly, the European Court of Human Rights' practice is the basis for understanding of the rule of law essence.

It is noted that the scholars' attention is focused mainly on the specific rights' interpretation, enshrined in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, rather than on the perception of the general concept of human rights, by the European Court of Human Rights.

The following fundamental provisions characterizing the perception of human rights by the European Court of Human Rights are indicated. The European Court of Human Rights' activity clearly shows the understanding of human rights as real human requirements for the state. Rights are not theoretical or illusory, but they are practical and effective. The domestic system of law still requires the existence of bylaws establishing the mechanism for the implementation of specific human rights.

The European Court of Human Rights uses an autonomous and dynamic interpretation while clarifying the essence of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms' article. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms is seen as a living instrument interpreted in the light of modernity. The stress is laid on the fact that the interpretation of Art. 8 of the Convention enshrining

the right to privacy by the European Court of Human Rights are significant.

The European Court of Human Rights, when considering a complaint of a violation of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by a State party, is not limited to the formal provisions of the Convention and references to them, but uses a three-part test. Human rights can be restricted only on the following grounds: legality; legitimate goal; the need for such a restriction within a democratic society (involves clarifying the proportionality of the measures taken by the state).

Key words: *Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, human rights concept, human rights restriction, Council of Europe, reality of rights, three-part test.*

Постановка проблеми. У демократичній державі одним із питань, що ніколи не втрапить своєї актуальності, є забезпечення прав людини. Цивілізована держава визнає свій обов'язок щодо прав людини та вживає ефективних заходів щодо їх забезпечення. Ретроспективний аналіз становлення теорії прав людини дає змогу зрозуміти, що розвиток суспільства є тим фактором, що обумовлює розширення наявних прав та появу нових. Саме тому в загальній теорії права виокремлюються покоління людських прав. При цьому й саме вчення про ці покоління зазнає змін. Так, загальноприйнятим є виокремлення трьох поколінь прав людини, однак сьогодні правники говорять про формування четвертого покоління [1, с. 115-121], до якого відносять соматичні права. Варто додати, що в юридичній літературі обговорюється також питання формування прав, пов'язаних з Інтернетом (наприклад, право на доступ до Інтернету). Так, О. Осадко зазначає, що «Організація Об'єднаних Націй визнала право на доступ до Інтернету одним з невід'ємних прав людини» [2, с. 195].

Прагнення України стати частиною європейської культури (в тому числі, правової), що закріплено у низці нормативно-правових актів, міжнародних договорах, посилює актуальність для вітчизняної юриспруденції вивчення практики Європейського суду з прав людини як такої, що імплементує положення теорії прав людини, заснованій на міжнародних стандартах у цій сфері, з огляду на таке. По-перше, Україна повинна дотримуватись вимог Ради Європи (а Європейський суд з прав людини є інституційною складовою частиною саме Ради Європи); по-друге, практика Європейського суду з прав людини розуміється національним законодавством як джерело права в Україні (на це прямо вказується у ст. 17 Закону України «Про виконання

рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3]); по-третє, практика цього Страсбурзького суду є основою для розуміння змісту принципу верховенства права, на що вказують нормативні приписи тих законодавчих актів, у яких закріплено цей принцип.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом варто зазначити, що проблематика забезпечення прав людини через діяльність Європейського суду з прав людини перманентно є об'єктом інтенції вітчизняних науковців.

Окреслена тематика була предметом гносеології таких українських учених, як Т. Анцупова, Є. Білозьоров, В. Боняк, С. Головатий, Д. Гудима, В. Завгородній, Ю. Завгородня, Д. Дика, Л. Добробог, Т. Дудаш, В. Капустинський, М. Козюбра, В. Кононенко, М. Корнієнко, А. Кучук, О. Мінченко, Л. Наливайко, О. Орлова, І. Позігун, О. Пчеліна, П. Рабінович, Л. Сердюк, Т. Фулей, С. Хилюк, С. Шевчук, Г. Юдківська.

Розглядаючи останні публікації за цією тематикою, не можемо не згадати дослідження А. Кучука та А. Пекарчук, у якому автори системно аналізують концептуальні зміни, що відбулися стосовно сприйняття прав людини з другої половини ХХ століття. Хоча науковці безпосередньо не аналізують практику Європейського суду з прав людини, висвітлення означеної тематики здійснюється через призму Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, яка є правовою основою функціонування цього Страсбурзького суду [4, с. 21-23].

Окремо варто вказати на дослідження А. Кучуком загальних аспектів імплементації прав людини у національну систему права, у якому автор звертає увагу на те, що «урахування національних особливостей не може повністю заперечувати, змінювати сутність відповідного явища, зокрема людських прав, інакше це уже будуть не людські права, а щось інше» [5, с. 12-16], що додатково вказує на важливість пізнання, зокрема розуміння, прав людини через призму діяльності Європейського суду з прав людини.

Проте, на нашу думку, найбільш системним висвітленням проблематики прав людини через призму практики Європейського суду з прав людини є монографічне дослідження С. Шевчука «Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції» [6].

Водночас варто зазначити, що увага вчених переважно зосереджується на інтерпретації Європейським судом з прав людини конкретних прав,

закріплених у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Саме цій тематиці присвячена значна кількість публікацій означених учених.

Отже, можна стверджувати, що аналіз наукових джерел за предметом нашого дослідження дає змогу дійти висновку про актуальність вибраної тематики.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення інтерпретації загального концепту прав людини у діяльності Європейського суду з прав людини.

Виклад основного матеріалу. Відзначимо, що, відповідно до ст. 19 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, «для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї створюється Європейський суд з прав людини, який далі називається «Суд»» [7].

Наведений нормативний припис вказує на правове підґрунтя діяльності Європейського суду з прав людини, яким виступають норми Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Саме тому Суд розглядає заяви щодо порушення державами - учасницями Конвенції конкретних прав, закріплених у ній. Саме тому, як ми раніше відзначили, науковці переважно зосереджують увагу на практиці Суду за окремими статтями Конвенції.

Наголосимо на тому, що викладення розуміння прав людини у діяльності Європейського суду з прав людини потребує доволі значного (за обсягом) дослідження, тому ми зосередимо увагу на основних положеннях, які дають змогу сформулювати загальне розуміння змісту цього концепту та певною мірою вказують на необхідність зміни вітчизняної парадигми прав людини.

По-перше, в діяльності Європейського суду з прав людини чітко простежується сприйняття прав людини як реальних вимог людини до держави. Розуміння цього положення доволі просто пояснити на прикладі зіставлення з інтерпретацією прав людини, яка досі є у вітчизняній правовій доктрині. Так, доволі часто у науковій літературі вказується на недостатність закріплення певного зобов'язання органів публічної влади в законі (як і можливостей людини). Реалізації законодавчих приписів, як стверджується, має передувати прийняття низки підзаконних правових актів, які будуть визначати механізм імплементації норм, закріплених у законі. Ми не будемо вдаватись до дискусії щодо невідповідності таких ідей принципу верховенству права, оскільки за

таких умов саме підзаконним нормативно-правовим актам віддається перевага порівняно із законами, які сприймаються виключно як декларації. Для прикладу згадаємо нещодавні зміни, внесені до Конституції України, якими був запроваджений інститут конституційної скарги. Однак Конституційний Суд України не здійснював розгляд скарг, що надходили до Суду (люди намагались реалізувати право на звернення до Конституційного Суду України через конституційну скаргу), чекаючи прийняття нормативно-правового акта, який буде закріплювати механізм реалізації конституційної норми. Таке сприйняття прав людини вимагає прийняття законів, підзаконних актів, які будуть їх закріплювати й передбачати «механізм реалізації» (хоча ст. 22 Конституції України передбачає невичерпність прав людини [8]).

Європейський суд з прав людини чітко зазначає, що права мають бути реальними. Так, у справі «Метьюз проти Сполученого Королівства» (“Matthews v. the United Kingdom”) Суд вкотре нагадав, що «Конвенція має на меті гарантувати права, які є не теоретичними чи ілюзорними, а практичними та ефективними» [9].

Також Європейський суд з прав людини наголосив на такому: «щоб право на доступ було ефективним, особа повинна мати чітку практичну можливість оскаржити дію, яка є втручанням у її права» [10].

По-друге, що безпосередньо впливає з попереднього, Європейський суд з прав людини, з'ясовуючи зміст статті Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, застосовує автономне та динамічне тлумачення. Страсбурзький суд зазначив таке: «Суд також повинен нагадати, що Конвенція є живим інструментом, який, як справедливо підкреслила Комісія, необхідно тлумачити у зв'язку із сучасними умовами. У справі, яка зараз розглядається, Суд не може не перебувати під впливом розвитку та загальновищаних стандартів кримінальної політики держав - членів Ради Європи в цій галузі» [11].

При цьому не можемо не згадати практику Європейського суду з прав людини за ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Як відзначила Г. Юдківська, «сьогодні це положення покриває купу різних інтересів: охорона навколишнього середовища, питання кар'єри, доступ до технік штучного запліднення, можливість здобути дозу ліків для суїциду - це теж покривається восьмою статтею Конвенції» [12].

Також не можна не погодитись із О. Мінченко, яка, розкриваючи зміст такого принципу діяльно-

сті Європейського суду з прав людини, як забезпечення мінімальних гарантій прав і свобод людини, зазначає, що, відповідно до положень самої Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, «якщо в Конвенції зафіксовані менші гарантії прав порівняно з національним законодавством, то держава не має права, посиляючись на Конвенцію або офіційне тлумачення її норм, порушувати чи обмежувати права, передбачені внутрішнім правом» [13, с. 57].

Безумовно, наведене вказує на той факт, що Європейський суд з прав людини намагається втілювати у своїй діяльності принцип верховенства права, яке, зокрема, передбачає реалізованість прав людини.

По-третє, що знову пов'язано з попередніми положеннями, Європейський суд з прав людини, розглядаючи заяву про порушення державою - учасницею Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод людини, не обмежується формальними положеннями Конвенції та посиланням на них (як це досі здійснюють окремі національні органи судової влади), а використовує трискладовий тест, який, окрім іншого, обумовлює необхідність обґрунтування прийнятого рішення.

Йдеться про те, що права людини можуть бути обмежені (наголосимо на тому, що йдеться про обмеження, а не скасування; останнє є неможливим через їх природний характер) лише за наявності таких підстав:

- законність;
- легітимна мета;

- необхідність такого обмеження у демократичному суспільстві (передбачає з'ясування пропорційності вжитих державою заходів).

У справі «Савіні проти України» (“Saviny v. Ukraine”) Європейський суд з прав людини відзначив, що «втручання є порушенням зазначеного положення, якщо воно здійснюється не «згідно із законом», не відповідає легітимній меті, передбаченій у п. 2 ст. 8, і не може вважатися «необхідним у демократичному суспільстві»» [14].

І. Дахова відзначає, що, «з'ясовуючи, чи було правомірним втручання держави у конкретне право, Європейський суд з прав людини завжди перевіряє дотримання трискладового тесту» [15, с. 19].

Висновки. Таким чином, аналіз практики Європейського суду з прав людини дає змогу дійти висновку, що в діяльності цього інституту Ради Європи втілюється теорія природних прав людини. Права людини розглядаються як реальні

вимоги людини до держави незалежно від їх закріплення у тексті нормативно-правового акта, права людини є реальними й дієвими, а не ілюзорними та теоретичними. Зміст прав людини не обмежується їх текстуальним закріпленням, а має сприйматися відповідно до досягнутого суспільством розвитку. Будь-яке обмеження прав людини має оцінюватися через застосування трискладового тексту, що передбачає з'ясування наявності не тільки законної підстави, але й легітимної мети та пропорційності вжитих заходів.

Література

1. Kuchuk A., Orlova O., Ivanii O. Biotechnology as Factor for the Fourth Generation of Human Rights Formation. *Journal of History Culture and Art Research*. 2020. № 9 (1). P. 115-121.

2. Осадько О. Право на доступ до інформації у мережі Інтернет. *Правове регулювання відносин у мережі Інтернет* : монографія / за ред. С. Глібка, К. Єфремової. Харків : Право, 2016. С. 194-204.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.

4. Кучук А., Пекарчук А. Теорія людських прав: концептуальні зміни на межі століть. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 21-23.

5. Кучук А. Імплементация заходів західних правничих концепцій: людські права. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 12-16.

6. Шевчук С. Судовий захист прав людини: практика Європейського суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ : Реферат, 2007. 848 с.

7. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

8. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.

9. Case of Matthews v. the United Kingdom. Application no. 24833/94, 18 February 1999. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58910>.

10. Case of Bellet v. France. Application no. 23805/94, 4 December 1995. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57952>.

11. Case of Tyrer v. the United Kingdom. Application no. 5856/72, 25 April 1978. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57587>.

12. Юдківська Г. Сутінки прав людини і Європейський суд. URL: <https://racurs.ua/ua/1136-pravaganna-udkivska.html>.

---

13. Орлова О., Кучук А., Мінченко О. Практика Європейського суду з прав людини. Ч. 1 : навчально-методичний посібник. Дніпро : Середняк Т., 2021. 124 с.

14. Case of Saviny v. Ukraine. Application no. 39948/06, 18 December 2008. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-90360>.

15. Дахова І. Обмеження реалізації прав і свобод людини: конституційне регулювання та практика

Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2018. № 4. С. 17-25.

*Павлютін Ю. М.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративної
діяльності поліції
Одеського державного університету
внутрішніх справ*